

Leva med naturen

NORDISKA MUSEET

LEVA MED NATUREN

FATABUREN 1999

LEVA MED NATUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok 1999

Fataburen 1999
Leva med naturen
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
nmbook@nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Cecilia Hammarlund Larsson

Grafisk form Lena Eklund

Omslagsbilden "Trädgård stadd i förändring" av Gunilla Wihlborg, konstnärinna som arbetar med konst i och av natur. Konstverket utfört i Södertälje 1990. Foto Gunilla Wihlborg

Baksidans bild foto Cristina Prytz

Foto om inte annat anges Nordiska museet

Tryck MediaPrint, Uddevalla 1999

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 454 1

MÖTE MELLAN NATUR OCH KULTUR

CECILIA HAMMARLUND-LARSSON

Årets Fatabur erbjuder en serie artiklar författade av såväl naturvetare som humanister. Deras artiklar belyser på skilda vis och från olika utgångspunkter människans förhållande till naturen. Under de senaste åren har intresset för att studera växelspelet mellan kultur och natur vuxit. Insikten om att jordbrukets utveckling, kulturlandskapets förändring och domesticeringens historia endast till fullo kan förstås om man anlägger såväl ett humanistiskt som naturvetenskapligt perspektiv har ökat. Likaså har det alltmer uppmärksamrats att även sådana ämnesområden som tidigare betraktats som renodlat kulturhistoriska, vinner på att belysas även från en naturvetenskaplig aspekt.

Människan har alltid sökt ta tillvara de möjligheter naturen kan erbjuda. Inom slöjd och konsthantverk har detta tagit sig uttryck i att naturgivna former gärna utnyttjats fantasifullt, både praktiskt och dekorativt. Naturen har på så sätt varit både materialbod och mönsterbok. Om detta berättar Johan Knutsson i sin artikel.

Spannmålsodlingens historia tog sin början i utnyttjandet av storfröiga gräs och har kännetecknats av en ständig strävan efter rikare skördar. Odling har med andra ord inneburit förädling. Människan har på motsvarande vis sökt forma husdjurens egenskaper efter sina önskemål. Den moderna gentekniken ställer oss inför helt nya möjligheter. Else-Marie Streses artikel belyser detta komplicerade växelspel mellan människa och natur.

»Rör inte mitt bo« sade vännen till bonden som försökte hugga ned gårdens vårdträd. Citatet ur Ebbe Schöns artikel påminner om att bondens landskap var befolkat av alla slags väsen,

vart och ett med sin bestämda plats. Folktron bidrog till att sätta gränser för det mänskliga handlandet. Ingen fick tro att det gick att uppträda hur som helst i naturen.

Etnobiologi är ett nytt och spännande forskningsområde. Här möts humaniora och naturvetenskap i ett studium av samspelet mellan människa, djur och växter. Intresset är både historiskt och samtidsinriktat. Ingvar Svanberg och Håkan Tunón presenterar i sin artikel denna unga vetenskapsgren.

Att vårt mest älskade husdjur, hunden till egenskaper och utseende danats av människan, betonas särskilt i Staffan Thormans artikel. Domesticering beskrivs här som en integrerad biologisk och kulturell process.

Den vildlevande vargens existensberättigande har debatterats livligt i Sverige. Bo Larssons artikel tar med utgångspunkt i ett antal intervjuer upp en rad inslag i vargdebatten och visar därmed på djupt olikartade bedömningar av människans förhållande till naturen.

I trädgården samsas nytta med behag och i trädgårdskonsten skönjer man idéer om relationen mellan natur och kultur. Maria Flinck resonerar kring hur bonden utformade sin trädgård, från 1700-talet till 1900-talets mitt. Hur såg förebilderna ut och varifrån kom impulserna till förändring?

Genom fantasifulla evenemang på stämmingsmättade platser erbjuder oss kulturarvsturismen en möjlighet till inlevelse i det förflutna. Det perspektiv på människan, naturen och historien som kulturarvsturismen strävar efter att upprätta diskuteras av Birgitta Svensson.

För slöjdaren är naturen den givna materialboden. Kalle Forss beskriver med utgångspunkt från korgtillverkning hur slöjdaren dels har använt sig av naturvuxet och naturformat material dels genom särskild odling och förädling av pil (*salix*) har påverkat naturen för att på så sätt utvinna ett bättre råmaterial för sitt slöjdande.

Att skildra sambandet mellan ekonomi, givna naturförutsättningar och ekologi är en centralt för Skansen, framhåller Bengt

Dala pälsfår vid Julita. Foto H Ahnstrand. Dala pälsfår har en mycket fin ull av ryatyp. En del av lammen, så kallade franslamm, har en alldeles speciell ull som är lång och rak men som avslutas med en korkskruslock. Franslammens ull var tidigare mycket omtyckt och användes i Dalarna framförallt till den traditionella dräktens skinnröja. De fina ullockarna fick hänga ned under tröjan och bildade på så sätt en vacker och dekorativ frans. Idag är Dala pälsfåret en av de lantraser som är utrotningshotade. Sveriges lantbruksmuseum vid Julita är en av de institutioner som har tar ansvar för att rädda Dala pälsfåret för framtiden. Husdjuren, liksom kulturväxterna, är en del av vårt kulturarv.

Kvinnor iförda traditionell kyrkdräkt, Äppelbo socken, Dalarna. Skinnröjorna är av franslammull. Teckning Emelie von Waltersdorff.

Rosén i sin artikel. På Skansen visas hur regionala byggnadstraditioner formats efter skiftande naturförutsättningar och hur skilda försörjningsstrategier utvecklats ur skilda ekologiska förhållanden. Kultur och natur samspelar till en helhet.

Människans hushållning har formats i ett samspel med naturen. Successiva förändringar av grödor och odlingsteknik har påverkat landskapets utseende och dess ekologi. I det brukade och odlade landskapet avspeglas människans växlande förhållningssätt till naturen. Sveriges lantbruksmuseum vid Julita låter oss uppfatta detta historiska djup hos odlingslandskapet. Om detta skriver Cristina Prytz i sin artikel.